

Любомира Ілійчук

СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ТА РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Інтеграційні процеси в Україні, її орієнтири на входження в європейський освітній простір, модернізація освітньої діяльності відповідно до загальноєвропейських підходів вимагають практичної реалізації завдань, які стоять перед державою, що дасть можливість досягти прогресу в усіх сферах життєдіяльності українського суспільства. Ці завдання охоплюють насамперед освітню галузь, зміст якої визначається пріоритетністю вимог часу, потребами соціально-економічного розвитку, зумовлюється суспільними відносинами, станом науки і культури. Європейський вибір України передбачає посилення міжнаціональних взаємовпливів і взаємозв'язків освітніх систем на Європейському континенті, адже розвиток освіти, науки і культури будь-якої нації можливий лише на основі взаємозбагачення та взаємодоповнення. Тому в умовах глобалізації та інтеграції необхідним стає розроблення національних систем освіти та виховання особистості, спільною рисою яких повинно бути врахування неоднорідності членів кожного суспільства.

Сучасне українське суспільство є полікультурним, багатомовним і поліконфесійним, яке існує на демократичних принципах культурного плюралізму. Тому питання полікультурності слід розглядати як один з важливих напрямів у розвитку української системи освіти, яка орієнтується на вироблення виховної моделі, відкритої до впливів різних культур та готової до діалогу з ними.

Транслятором ідей полікультурності в українському суспільстві, що забезпечує передачу молодому поколінню культурних цінностей і духовних багатств виступає національна школа. Вона покликана

формувати в українській молоді високі моральні ідеали, толерантність до представників різних етносів чи релігійних вірувань, орієнтувати на усвідомлення рівності і бажання плідно співпрацювати на благо держави, громадянами якої є носії різних культур, захоплювати тими ідеями, які сприяють піднесенню рідного народу та людства загалом. У даному контексті важливо визначити зміст полікультурного виховання підростаючого покоління в умовах сьогодення, шляхи і напрями організації та удосконалення навчально-виховної роботи загальноосвітнього закладу у полікультурному середовищі сучасного українського суспільства.

Теоретико-методологічні аспекти полікультурної освіти особистості досліджують Р.Агадуллін, В.Бойченко, В.Болгаріна, С.Гончаренко, М.Красовицький, І.Лощенова, Ю.Мальований, А.Солодка та ін., місце полікультурного виховання як соціокультурного феномена в сучасній парадигмі освіти України вивчають І.Бех, А.Бойко, І.Бондаренко, О.Савченко, О.Сухомлинська та ін., аналіз сучасної законодавчої бази України в контексті розвитку полікультурної освіти розкриває О.Лазаріді. Актуальні проблеми теорії та практики полікультурної та глобальної освіти зарубіжної школи обґрунтовують Н.Абашкіна, Г.Алексевич, Л.Голік, В.Жуковський, І.Кабардова, М.Красовицький, Н.Лавриченко, Б.Мельниченко, І.Тараненко, О.Овчарук, А.Паринов, Л.Пуховська, О.Рибак, О.Сальникова та ін.

У вітчизняній і зарубіжній літературі існує широке розмаїття визначень таких дефініцій як “полікультурність”, “полікультурна освіта”, “полікультурне виховання”. Поняття “полікультурність” розглядається як теоретичний підхід в суспільних науках, як важлива засада державної політики. Поняття “полікультурна освіта” часто вживається як синонім до визначення “багатокультурна освіта” (Г.Дмитрієв), “культура міжнаціонального спілкування” (З.Гасанов). Полікультурна освіта, як

важлива частина сучасної освіти, включає організацію і зміст педагогічного процесу, де представлено дві або більше культур, які різняться за мовною, етнічною, національною чи расовою ознакою. Вона сприяє засвоєнню знань про різні культури, усвідомленню загального і особливого в традиціях, способі життя певного суспільства, пов'язується з підвищенням рівня освіченості особистості й досягненням успіху в багатокультурному середовищі.

Виховання є невід'ємним чинником полікультурної освіти. Воно визначає спрямованість змісту освіти і педагогічного процесу на формування усвідомленого вибору учнями етичних цінностей та готовності до життєдіяльності в умовах культурного розмаїття людської спільноти, передбачає формування високих моральних ідеалів, толерантності до представників різних етносів і релігійних вірувань, уявлень про етнічне та мовно-культурне розмаїття суспільства, до порозуміння та взаємоповаги між представниками усіх національностей, виховання навичок міжкультурного діалогу, що, у свою чергу, унеможлиблює прояви шовінізму та егоцентризму [6]. Важливою у даному напрямі є реалізація у навчально-виховному процесі ідеї: через національну культуру – до полікультурності на демократичних засадах. Адже якщо для виявлення національної ідеї, національної свідомості, громадянської позиції відсутній демократичний контекст, тоді починають множитися екстремістські, расистські ідеї, які перетворюють природні потреби самоствердження і самовизначення особистості на агресивну позицію з тенденцією до самоізоляції та невизнання інших. Виховання представників усіх національностей на засадах демократичності передбачає врахування не лише етнічних чи національних ознак, а й класових, релігійних, расових, освітніх характеристик, що тісно пов'язані з культурологічними. Тому полікультурне виховання української молоді повинно передбачати оволодіння знаннями про культуру власного народу

та формування позитивного ставлення до культурних надбань інших народів; формування уявлень про розмаїтість культур та виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей; створення умов для інтеграції особистості у культури інших народів; розвиток умінь і навичок взаємодії з носіями різних культур; виховання підрастаючого покоління у дусі миру, толерантності, гуманного міжнаціонального спілкування, загальнолюдських цінностей [3, с.34].

Нормативно-правова база, що діє сьогодні в Україні, регулює основні напрями розвитку і діяльності системи освіти в країні і підтверджує право та необхідність конкретних кроків щодо активізації полікультурного виховання особистості. Ідеї полікультурності знайшли своє відображення в таких державних документах, як: “Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття)”, “Національна доктрина розвитку освіти України”, “Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні”, “Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності”, “Концепція національного виховання”, “Концепція 12-річної загальної середньої освіти” та ін. Так, у “Державній національній програмі “Освіта” (Україна XXI століття)” серед основних шляхів реформування освіти виокремлено подолання девальвації загальнолюдських гуманістичних цінностей та національного нігілізму, відірваності освіти від національних джерел; основними ж завданнями національного виховання визначено набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді незалежно від національної належності особистісних рис громадян Української держави, прищеплення шанобливого ставлення до культури, звичаїв, традицій усіх народів, що населяють Україну [5]. Здійснивши аналіз нормативно-правової бази потрібно зазначити, що законодавство України гарантує культурні й освітні права національних меншин і

зорієнтоване на задоволення цих прав, визначає прагнення народу до відродження української культури, збереження культурних особливостей національних меншин у демократичному контексті, формування толерантних міжетнічних стосунків, що відповідає ідеям полікультурності, ставить за кінцеву мету розкриття потенціалу як окремої нації, так і всього людства.

Важливе значення у полікультурному вихованні особистості має загальноосвітня школа, яка в умовах реформування освіти в Україні ґрунтується у навчально-виховному процесі на загальній етнополітичній концепції Української держави, базується на сукупності нормативно-правових актів, використовує кращі надбання педагогічної теорії та практики у сфері полікультурної освіти і виховання підростаючого покоління. При цьому важливими принципами, які забезпечують ефективність здійснення навчально-виховної роботи у даному напрямі на загальнодержавному рівні є: громадянська єдність, загальна політика інтеграції країни в соціальному, етнічному, регіональному, правовому планах, створення клімату терпимості і міжкультурного діалогу [2, с. 24]. Дані положення полікультурності відображено у “Концепції 12-річної загальної середньої освіти”, в якій зазначено, що діяльність школи ґрунтується на засадах органічного поєднання національного з загальнолюдським: з одного боку, це виховання почуття любові до рідного краю, свого народу, держави, відповідальності за їхнє майбутнє, а з іншого – відкритість до сприйняття різноманітних культур світу, освоєння фундаментальних духовних цінностей людства – гуманізму, свободи, справедливості, толерантності, культури світу, національного примирення, збереження природи [7].

Сьогодні важливими завданнями полікультурного виховання особистості в Україні слід визначити: формування в учнів уявлень про розмаїття культур у світі й у нашій країні на основі розуміння і

внутрішнього сприйняття рівноправності народів та рівноцінності їхніх культур; виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей як чинника поступального розвитку світової цивілізації й самореалізації особистості; виховання представників усіх національностей на демократичних засадах взаєморозуміння, довіри й толерантності, готовності до позитивного діалогу; формування й розвиток умінь і навичок взаємодії з носіями інших культур [1, с. 24]; виховання шанобливого ставлення до рідної культури та стимулювання інтересу до інших; формування вмінь і навичок міжкультурного спілкування. Поряд з цим полікультурне виховання не повинно обмежуватися лише здійсненням виховної роботи, виваженим й обміркованим проведенням відповідних виховних заходів, розповсюдженням рекомендацій, а нові ідеї та підходи насамперед мають закладатися до шкільних програм і підручників, у предмети народознавчого циклу – мову, історію, літературу, етнографію, географію тощо, адже полікультурне виховання – це ще й множинність засобів отримання знань [9]. Постановка і вирішення перелічених завдань складає зміст полікультурної освіти та виховання особистості і містить такі основні чинники: засвоєння відповідних знань, оволодіння засобами міжкультурної взаємодії, формування гуманних взаємовідносин як основи зв'язку людини з різними сторонами і об'єктами реальної дійсності.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що система полікультурного виховання школярів повинна передбачати: нагромадження позитивних інформаційно-теоретичних знань про свій народ та інші етноси; виховання позитивних емоційно-чуттєвих уявлень у ставленні до свого та інших народів; формування толерантних світоглядних установок, орієнтацій до представників інших народів та етнічних груп [8, с. 142]. Тому основними шляхами навчально-виховної роботи загальноосвітнього закладу у напрямі полікультурного виховання підростаючого покоління повинно бути: наповнення шкільних підручників

і навчальних програм відповідним змістом із цілепокладанням виховних пріоритетів на формування в учнів моральних, національних, громадянських цінностей; розроблення програми виховання яка б забезпечила формування таких рис і якостей особистості, розвиток яких необхідний з національно-культурних і суспільних позицій; оволодіння школярами знаннями про культуру власного народу, формування уявлень про розмаїтість культур та виховання шанобливого ставлення до культурних проявів інших народів; розвиток умінь і навичок взаємодії з носіями різних культур; виховання у дусі злагоди, толерантності, гуманного міжнаціонального спілкування, загальнолюдських цінностей; утвердження у свідомості дітей потреби соціокультурної ідентифікації як умови порозуміння і входження в полікультурне середовище; формування у молоді компетенції (розуміння відмінностей, повага до інших та вміння жити з представниками інших культур, мов, релігій), які визначенні як основні в Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи і регламентують проживання особи в полікультурному суспільстві.

Таким чином, навчально-виховний процес у сучасних закладах освіти спрямований на забезпечення всебічного розвитку особистості, її навчання та виховання, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях та принципах полікультурності, на засадах гуманізму і демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави. Цінними ж для сучасного розуміння полікультурності висловив думки А.Волошин, який стверджував, що “перед створенням нової Європи маємо думати про таке вирішення нашого майбутнього, яке дасть можливість кожній нації розвивати свою культуру, а тим і спричинитися до загальнолюдської культури і добробуту” [4, с. 146].

Список літератури:

1. Агадуллін Р.Р. Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 3. – С. 18-29.
2. Атрощенко Т.О. Культура міжнаціонального спілкування студентів у системі гуманістичних ціннісних орієнтацій // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія “Педагогіка. Соціальна робота”. – Ужгород, 2004. – Вип. 7. – С. 22-25.
3. Болгаріна В. Культурологічний підхід як імператив управління школою // Освіта і управління. – 2003. – № 3. – С. 31-35.
4. Волошин А. Про шкільне право будучої української держави// Волошин А. Твори – Ужгород: Гражда, 1995. – С. 137-148.
5. Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ століття). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
6. Клищенко Т.В. Демократизація освіти на засадах полікультурності: міжнародний досвід і українські реалії // info@crimeatau.org.ua
7. Концепція 12-річної загальної середньої освіти // Інф. зб. Мін. освіти України. – 2002. – № 2 – С. 3-21.
8. Присакар В.В. Виховання міжетнічної толерантності у структурі морально-духовного розвитку школяра // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Зб. наук. праць. – Кн. І. – К.: Інститут проблем виховання АПН України, 2002. – С.138-145.
9. Сухомлинська О.В. Історія педагогіки як наука і навчальний предмет: актуальні проблеми // Шлях освіти. – 2003. – № 1. – С. 39-43.

У статті розкривається питання полікультурного виховання особистості в умовах інтеграційних процесів в Україні, досліджується сутність понять “полікультурність”, “полікультурна освіта”, “полікультурне виховання”, обґрунтовується зміст і завдання полікультурного виховання учнів у сучасній школі, визначаються основні

шляхи навчально-виховної роботи загальноосвітнього закладу в напрямі полікультурного виховання підростаючого покоління.

Ключові слова: полікультурність, полікультурна освіта, полікультурне виховання особистості, демократизація, гуманізація, інтеграційні процеси, реформування освіти, загальноосвітній навчальний заклад.

In the article the questions of multicultural upbringing of personality open up in the conditions of integration processes in Ukraine, essence of concepts “multicultural”, “multicultural education”, “multicultural upbringing”, is investigated maintenance and task of multicultural upbringing of pupils at modern school, the basic ways of educational-educator work of general establishment are determined in direction of multicultural upbringing of rising generation.

Key words: multicultural, multicultural education, multicultural upbringing of personality, democratization, humanizing, integration processes, reformations of education, general educational establishment.